

« Երեւեմ փոքր Հայս » : Գեղարհոս Կիւղի-
կեցի եպիսկոպոսն, (ի վերջ Ե դարու) որ
քան զուրիշներն աւելի կրօնքի է քիչ շատ
հաւաքել այս մեծ ժողովին մէջ Ս. Հարց Ը-
սածներէն, Ս. Ղեւոնդոսի քանի մի խօսք
եւս յիշէ՝ բայց ոչ բացայայտ և լիացուցիչ :

Միշտ ցանկալի եղած է այլ ոչ գտնած՝ ժո-
ղովոյն մէջ ամեն խառնածքն և գրուածքն,
որոց բովանդակութիւնն անշուշտ և մերս
Արիստակէս տարած էր ի Հայս, ուր նոյն-
պէս չեն գտուիր, բաց ի վերոյիշեալ 20 կո-
նաններէն և աւելի համառօտ կրկնութիւն-
ներէն. որ կոչուին « Կանոնք Երկրորդ Նի-
« կիսկանք, զոր եղին 318 եպիսկոպոսքն,
« կրկնաբանելով կարճ ի կարճ, զտեւք
« 114 » : Ուրիշ գրող մի Արիստակէսի հա-
մար կ'ըսէ, թէ բերաւ « զԳիր Կանոնաց թը-
« լեալ միահամար կարգաւ տունն 51 » :
Արիստակէս Գոշ (Դատաստ. ՃիԳ), 30 զուխ
կանոն կ'ըսէ Նիկիոյ ժողովոյն² : Ներսէս Գ.,
կաթողիկոս (640-60) ի թղթին առ Կոս-
տանդին Գ. կայսր, գրէ. « Սուրբն Ռատակէս
« ընկալաւ զհրամանն հաւատոյ ի Ս. ժողո-
« վոյն և ի մեծ թագաւորէն Կոստանդինս,
« նոսէ. բերեալ մատոյց առաջի քրիստոսա-
« սէր թագաւորին Տրդատայ և Ս. քահա-

1. Գիտելի է որ այն ժամանակ գրեթէ բոլոր
արեւմտեան փոքր Ասիա երկու եկեղեցական
մեծ վիճակ կամ նահանգ էր բաժնուած, Ասիոս
և Պոնտոս. այս երկուքին պատշաճին այդ յի-
շեալ գաւառք կամ աշխարհք և ստորակարգեալ
վիճակք, որոց զխաւսոր եպիսկոպոսապետ էր
Կեսարիային, այն առեն Ս. Ղեւոնդէ Թերեւս
արժէ դիտել, որ այդ եպիսկոպոսաց վիճակաց՝
կան հին ցանկք որ չեն յիշեր զՄեծ Հայս,
մոռացութեամբ, թէ այդ աշխարհին եկեղեց-
ւոյ անմահ գրիչ համար :

2. Արժան համարիմ յիշել, որ թէպէտ մեր
նախնեաց զորց մէջ չենք գտներ Նիկիոյ ժո-
ղովոյն Պատմութիւն մի երկարորէն գրուած,
բայց այդպիսի համարս մի լուռած է յօտարաց
ԺԳ գրուէն վերջեր. մինչեւ ի պատրաստու-
թեան Բ սեւեհոգոսին Լիւնի, յամի 1276,
Գրիգոր Ժ պապն Հռովմայ՝ հոգով զբեր է առ
Լեւոն Բ թագաւոր մեր Հայոց և առ Կաթողի-
կոսն, որ թարգմանեն զայն և շուտով խաբեն :
Ինչ պատահեան տաւած են մերայինք՝ յիշուած
չէ, և ոչ այլ ժողովոյն մէջ յիշուի :

« նապապետին Գրիգորի, հանդերձ հրամա-
« ճօք երկանիկն Կոստանդինոսի » : Յետին
խօսքն յայտնէ՝ որ բաց ի կանոնաց և կար-
գաց եկեղեցականաց՝ կայսրն այլ եր կողմէն
գրեր էր պատասխան թղթոց մեր թագաւո-
րին և քահանայապետին, ինչպէս որ վայն-
լուչ էր, թէ և չի յիշել, Աշարթանիւր՝ . այլ
յետ յիշելու Արիստակէսի բերածները՝ այ-
նուհետեւ Լուսաւորչի ջանքը՝ բանիւ և գրով
յիշեցընէ. որ և կնիք է իր լուսաւորութեան,
և որով մենք այլ կնքենք, թողով մանրամաս-
նարար իրեն հետ ման գալն ի Հայաստան,
հիթանոսութեան շէնքերը ջնջելու, որ մեծ
մասամբ այլ քաղաքական և աշխարհագրա-
կան պատմութեան վերաբերին :

Շարայարելի Է. Գ. Գ. Մ. ԱԼԵԱՆ

ՀԱՆՐԵՍ ՄԱՏԵՆԱԳՐԱԿԱՆ

ԿՈՐԻՆԻ ՎԱՐԳԱՅԵՏ ԵՒ ՆՈՐԻՆ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԻՒՆԻՐ՝
ԳԻՐԳ ՄԱՍԱՐԱՅԵՏԻՈՅ, ԵՒԹԱՂ ԱՂԵԹԱՆԻԿԱ-
ՅԻ, ԱԳԱՍԱՆԳԻՆՈՍ ԵՒ ԺԱԽՏՏՈ ՔԻՆՁԱՆԻ.
Հանդերձ դիտողութեամբք, տեղեկութեամբք,
և յուսաբանութեամբք : Գրեաց Նուրայր Ն.
Բիւզանդացի : Տիպիս. 1900 :

Քաջածանօթ բանասէրս, համառօտ —
« Որքան կարեմ՝ զայն աննեմ » — մեծոյ
մէջ ամիոպիւր է բոտ բաւականի մեծ ութա-
ծալ հատոր մը՝ գրեթէ 550 էջեր բաղկա-
ցած : Երկ արժանապէս գրուատելի, գործ
գծուարաբիտն, գործ՝ երկայնամիտ համե-
մատութեանց պտուղ. — և եթէ ներուի մեզ
բան, թուի թէ բաց ի նորագիւտ բանասի-
րական կէտերէ՝ ունի մեծագոյն առաւելու-
թիւն մը, այսինքն՝ բլլալու, վերջին տա-
րիներս հրատարակուած շատ մը անիմաստ,
քաշքշած, ամենախառն քննադատականները
ի բաց հանելով, յոյժ սակաւաթիւ դիտա-
հասկանալի, կարգաւորեալ դրսեւումբ բա-
նասիրական հրատարակութիւններէն մին :
Այլ և զայս չենք ուզեր ձրի կերպով բաժ-
բլլալ :

Բանանք Բառաշարանը. մէկ ուշադիր ըն-
թերցմամբ կ'ըմբռնես ամբողջ գրոց էութիւ-
նը, բովանդակութիւնը և նպատակը. — և
կը տեսնես՝ որ հեղինակն մինչև ցլերջ հա-
ւատարիմ մնացած է իւր ծրագրին, երբեք
չլեզելով նիւթէն, որ հիմա սովորութիւն
դարձած է՝ տեղ մը, կէտ մը փնտռել և
գտնել՝ արտաքս զեղլու համար բոլոր բա-
նասիրական, . . . ունեցած գիտութիւնը,
այնչափ որ կը մոռնաս՝ թէ բուն գիրքն ի՞նչ
նիւթի վրայ է: — Գրուել է թէ՛ պարզ ոճով,
թէ՛ արամբանական բաժանմամբ, լոգունը
հեղինակին սեփական աշխարհաբար — գրա-
բար չափազանց բռնազբոս խորթութիւնները.
և կը կանխենք ըսելու՝ որ իւր գիտած ա-
ռաջարկութիւնը հաւաստելու համար մէջ
բերած բոլոր փաստերն չունին մի և նոյն
աւթէքը կամ գորութիւնը, ինչպէս որ չէին
կրնար աւ ունենալ:

Հետեւելով հեղինակին կարգին և բա-
ժանման՝ պիտի ջանանք յաջորդ տողերու
մէջ գաղափար մը տալ գնահատելի երկա-
սիրութեանս վրայ, որչափ որ կը ներին
Բազմավէպի էջերն:

Թառաշարանին մէջ կը յիշէ՝ թէ Առաջին
Թարգմանչաց ժամանակէն երեք մատենա-
գրութիւնք հասած են մեզի, այսինքն, Ա-
գարանգեղոս, Բիզանդ, Կորիան: Առաջին
երկուքն գրած են Պատմաբան չէին այլ

և այլ ժամանակաց. երրորդն հասած է
մեզի միայն վարդ Ս. Մեսրոպոս կամ Մաշ-
տոցի:

Հ. Միքայէլ Չամչեան՝ 1784ին, Հ. Մկր-
տիչ Ալեք² 1836ին, Հ. Յովսէփ Գաթրու-
նեան³ 1849ին, Գեոր. Սրբէն վ. Այաթ-
նեան⁴, իրարմէ սակաւ կամ շատ տարե-
րութեամբ, անդադարձած են վերոյիշեալ
երեք պատմագրութեանց ոճոյ նմանութիւնը,
հետեւաբար՝ Կորիւնի ընծայած են կամ Ա-
զաթանգեղի կամ Բուզանդայ և կամ եր-
կուքին ալ Հայ Թարգմանութիւնները. — իսկ
Գեոր. Սրբէնեան՝ Մակարայեցոց գրոց Թարգ-
մանութիւնն ալ թուի ընծայել նոյն Կորեան,
թէպէտ Հ. Գեոր. Չարբանաշեան⁵, ըստ
թագմաց հմտից, կ'ըսէ, այդ ընծայուած
է Եղիշէի⁶:

Ինքն Նորայր՝ ընդարձակելով այս բա-
նասիրաց աղօս գաղափարն ու պարզ ակն-
արկը, որովհետեւ այս վերջինքս՝ փաստ
մէջ բերած չեն իրենց կարծիքը հաստատե-
լու համար⁷, պիտի ցուցնէ՝ թէ Կորիւն է
Թարգմանիչ Ազաթանգեղի, Բիզանդայ, այլ
և Մակարայեցոց և Երազի⁸: — Նա՛ իւր
այս ենթադրութիւնը պիտի հաստատէ Հա-
մեմատական ուսումնասիրութեամբ թեմ-
դրաց, այսինքն նախ Մաշտոցի վարքը բող-
դատելով վերոյիշեալ չորս Թարգմանու-
թեանց⁹ հետ, ապա այս հինգ մատենա-

1. Պատմ. Հայոց. Հտ. Ա. 10:
2. Բազմ. Հայկազ. Յուշակ մատենից — Բառ.
գանդ:
3. Տիեզեր. Պատմ. Հտ. Ա. 94:
4. Գեմական Գեորգի. էջ 54. Ժան. 9:
5. Բազմավէպ 1851. էջ 234 Ա:
6. Նորայր շախորժի որչափ կարծիքը: Առ-
յաժմ այդ թագման հմտոց Նորայրին հետ կըր-
նան հնչեղութեւ կենալ կարծեաց կշիռքին միւս
թաթին մէջ:
7. Անշուշտ իրենց ներթէն դուրս ըլլալով՝
հարկ չեն համարած այս փաստերը յիշել. այլ
ակնարկեր են միայն անոնց ոճոյ նմանութիւ-
նը. — հետեւաբար՝ այս կէտը նոր գրեալ մը
չէ, ինչպէս Մակարայեցոցն՝ զոր պիտի սկն-
ալկեր է Գեոր. Այաթնեան, — ուրեմն նոր գրեալ
միայն կը մնայ Եւթաղին: — իսկ առաջին.

ներուն մասին Նորայրին ըրած աշխատու-
թեանն՝ ստիկ ամենամեծ և չահաւետ ծառայու-
թեան մ'է ըստնասիրաց:

8. Ըստ 2. Գարեգին 2. Եւթաղի Թարգմա-
նութեան՝ իրկորդ աշակերտաց զործ է (Մա-
տենագրարան քարոզմ. Ին). — Մենք եւս կ'ընդ-
ունենք որ այդ վրէպակ մ'է յունաբանու-
թեամբ լի Թարգմանութեանց հետ դասելի
Երազը, ինչպէս որ կը տեսնուի նոյն Մա-
տենագրարանի մէջ:

9. Իթէ ստուգիտ քարգմանագրինք համա-
րուին Բուզանդ և Ազաթանգեղ. ինչպէս յետոյ
պիտի լինայ Նորայր ցուցնել զայդ Բազմ
մենք լիովին համաձուլած ենք՝ որ այս ինչդի-
ւերն քննիչատուութեան զուրկէն միշտ պիտի
անցնին առանց երբեք գտնուելու այսինքն,
երկու հակառակ կողմանց կարծիքն ալ պիտի

գրութեանց նմանութիւնները հաւաքելով, միանպատակ Ոսկեղարու միւս մաստնազրաց տարբերութիւններն ալ յիշատակելով:

Իսկ այս բնագրաց համեմատական ուսումնասիրութիւնէն հանելիք փաստերն հետեւեալ կէտերուն վրայ հիմնուած են.

Ա. — Կորեան, գրեթէ իւրացուցած, յառաի գործածած բառք և ասացուածք, որք հազիւ կը գտնուին Ոսկեղարու միւս գրութեանց մէջ. զոր օրինակ, Դեսպան, Գործ պատերազմի. — բայց հեղինակն եւս կը խոստովանի՝ որ «այս տեսակ նոյնութիւնը՝ համեմատութեանց(ը) ամենափոքր մասն են»:

Բ. — Ասացուածք և դարձուածք, որոց կամ կ'ընեն միայն և կամ առանձին առանձին բառերն կը գտնուին Ոսկեղարու ուրիշ մաստնազրաց մէջ. օրինակ իմն, Զարհուրեալ յերկիր կործանիմ, ուրիշներն կը դնեն զատ զատ. Զարհուրեալ դողացեալ, — Յերկիր կործանիմ:

ուսնեան իրենց նպաստաւոր կէտերը, մինչեւ որ ժամանակէն սպառել և ծախել ժամիքներէն դիպածով ազատած հնութիւն մը ճշմարտութիւնը երեւան հանէ: — Այս յայտնի կը տեսնուի արդի քննադատ համարուածներուն յազած անվերջանալի խնդիրներէն, առանց երբեք կնքելու. — այլ կը յարգենք սակաւաթիւ ճշմարիտ հմտութեամբ նոր բանասիրական գիտերը, որոնք վերջին դարուս մէջ բանասիրական ճիշդի վրայ մեծ լոյս ծագեցրին:

1. Ինքն Նորայր կ'ըսէ՝ թէ Ոսկեք. Մեկն. Պող. և Մարութա ուսնին մի անգամ անի վերջաւորութեամբ յոգնակի:

2. Այս վերջին հինգ բառերու համար հետգինակն այսպէս է խորհրդած. «Մի մի անգամ կը գտնուին Ոսկեղարանի Մեկնութեան նոյնայն և ի ճառու Սեբերիանոսի, խառնին թէ երկցունց բնագրացը թարգմանիչն ընթերցած է զԿորեան գրութիւն» — «նոյն խորհրդածութիւնը կրնալ նա ընել չափով մը վերջելու Մեկն. Պող. (որոյ համար կ'ընէ նոյնը էլ իմ) և Մարութայի համար: — Սակայն զիտեղ կու տանք՝ որ Նորայր քիչ շատ ինքնիրեն կը հակուի (նա այս սկզբամբ արաւմաքանելով և յետայ հէ ծի) ուրիշ հմտութեան վրայ սկզբուն վրայ հիմնեալ հանած եզրակացութիւնը հերքելով: Ինչպէս պիտի

Գ. — Կորեան սեփական բառք, ածանցմանք, բարդաբոյժք, ասացուածք, որոնք Ոսկեղարու ուրիշ մաստնազրաց բոլորովին անծանօթ են. — «Ոչն կարգի նմանութիւնք, կը գրէ, և նոյնութիւնք գերկատիւութեան կարեւորագոյն մասնն կը կազմեն. քանզի սորօք առաւելապէս յերեւան կու գայ Կորեան բնիկ ոճն»: Օրինակ իմն, Խորհրդանոց, Ամենակեցոյց, Քարակարկատ, Կանանի¹. — Անպայման, Աստուածագործ, Աստուածամուսի, Համաշխարհ, Զեռեհատու²:

Նորայր այս երեք փաստերուն վրայ այնչափ վստահ է որ նախ՝ անհնար կը համարի «չընդունել թէ Աղաթանգեղ և միւս երբեակ բնագիրքն՝ Կորեան թարգմանութիւնք են հաւաստեալ, և ոչ այլոյ ուրուք յոստանակցաց նորա³, այնպէս որ Աղաթանգեղ, Բիւզանդ, Մակարայեցիք, Եւթաղ ձեռն ի ձեռն կ'երթան կը խառնուին ի վարս Մաշտոցի իրեն. հարազատ եղբարք ի դիրկս

տեսնենք: — Գոնէ ինչու չըսեր՝ թէ գտնուեալ Կորեան թարգմանք է:

3. Կը կանխենք եւս ըսելու՝ որ հեղինակին վերջելու եռասուսակ փաստերն յիշուի արաւմաքանակն են, և ըստ իրենց չափուն արժէք մ'ալ ունին: Բայց խնդրայ նիւթ՝ երբեակ րեւագրաց քարգմանորիւնք լր(ւալ) և ոչ այլոյ՝ ոչորոյ յոստանակցաց նորա, ինչով կ'ապացուցանէ նա. միթէ իրեն բերած և բերելիք օրեակներն: Այլ վստահ իւր երկասիրութիւնն այս կէտը ամենեւին չի շօշափեր. — Նորայր այսու շատ կը սեղմէ իւր առաջարկութիւնը: — Բայց աստի, միթէ հաղուագիւտ բան մ'է՝ որ միեւնոյն քաղ վարժապետի միաձոյլ կամ համաձոյլ աշակերտներ ըլլան. չէ զոտարարելու բան՝ որ ինչպէս գեղեցկագործութեան մէջ, նոյնպէս նաեւ ոճոյ գրութեան, լեզուի դարձաւածոց մէջ մէկէն աւելի աշակերտք նմանին ամենայն ճշգրտութեամբ իրենց ուսուցչին՝ մինչեւ իսկ կարելի ըլլայ շփոթել իրարու հետ երկու աշակերտակիցներուն գրութիւնները: Այս կէտն այնչափ աւելի դիտելի է՝ եթէ խորհրդածութիւնը որ հայ լեզուէ նոր կը ձուլուէր այդ նորաձոյլ երեւոյթ մտաց ձուլարանին մէջ: — Եւ ցարկ քանի՛, քանի՛ մասունքներ գիտենք՝ որ այլ և այլ ժամանակ հեղինակաց ոճոյ նմանութեան պատճառաւ, մէյմը այս հեղինակ

միոյ և նորին հօր»։ — Երկրորդ՝ անհնար կ'ենթադրէ « թէ Մաշտոցի վարոսց և յիշեալ գրոց լեզուական նմանութիւնն՝ պարզուղիղ յառաջ եկած (ըլլայ) ի ստէպ բնութեցանէլ լոյ կորեան զայնոսիկ » . ապա կը յարէ . « Կորեւն չկարէր բանաբաղել յ'Ազաթանգեղէ և ի Բիւզանդայ , քանզի շատ հառանակաւն է՝ որ երկու պատմագիրքդ թարգմանեալք են յետ յօրինման կենսագրութեանն Մաշտոցի¹ » :

Այս շատ հառանակաւորքիսը կը ջանայ նա ցուցնել զանազան օրինակներով . « Հըն . գեղեկ մատենագրութեանցդ աղբրան այնպիսի է՝ որ մեք Հարկաւորեալ եմք նկատել զայնոսիկ անբաժան յիրերաց , իբր միոյ անձին սեփականութիւնս » : — Եւ կորեան քանաքաղ ըլլալուն վերջին փաստ մ'ալ կը բերէ . « Ոսկեղարու մատենից մէջ չկան այլ բնագիրք որ այնքան լուսաւորեն զմիմեանս , այնչափ ապահովութեամբ և յաճախութեամբ ուղղեն զիրերաց սխալմունս ի տգէտ կամ յանհաւատարիմ զաղափարողաց , որքան

Վարքն Մաշտոցի , Ազաթանգեղ , Բիւզանդ , Մակարայեցիք , Եւթաղ » : Հոս կը գնէ այդ սրբագրութեանց շարք մը² :

Այս բանասիրական կէտերը պարզելէն ետքը , կը յաւելու . « Ի հրապարակ հանած եմ՝ անկողծ գործ մի , որը հաւասար խնամով ամփոփեալ են իմ կարծեաց թէ՛ նպաստաւորքն թէ՛ աննպաստաւորքն » — և մենք եւս կը համաձայնինք այս կէտին մէջ և հեղինակին մեծ խնամքը կը տեսնենք Համեմատելուն մէջ « Հինգ բնագիրս Ոսկեղարու... ընդ այլ քառասուն և երկու մասնագրութիւնս նոյն ժամանակին » . և « 624 նորա նութիւնք և նոյնութիւնք ոճոյ համոզեցին (զինքը) թէ կորեւն է թարգմանիչ Ազաթանգեղի , Բիւզանդայ , Մակարայեցոց , Եւթաղի » :

Նորայր կ'անդադարեալ իւր ներկայ երկասիրութեան նեցուկ ըլլալիք մէկ քանի պակաս կէտերը և կանխելով կը գրէ . « Այլում ժամանակի կը թողում զքննութիւն բնագրացն Ազաթանգեղի և Բիւզանդայ

կին , մէյմը այն հեղինակին գերկը նետած են զանոնք՝ լեզուաբանիչ բանասէրք իբրեւ թէ առար կամ անոր գրութիւնն ըլլային : — Բանասիրութեան պատմութեան շատ էջերուն մէջ կը տեսնուի շատ քննադատներուն մտաց յեղաշրջութիւնը այս կամ այն մատենագրի մասին . — Իւրաքանչիւրն համարելով թէ իրեն փաստն համոզի է , մինչդեռ զինքը միայն կը համոզէ այդ փաստն : — Փառնի որ (կը յարգենք զարտուղութիւնները) լեզուի քննութիւնն առանգալան է , մէկուս ընտիր երեցեաց ոճն , միւսին՝ անընտիր կ'երեւի , — այդ ու նման պատճառներով է , որ արդի ոմանց անպատշաճ քննադատութիւնն՝ անարամաբան և քաջբաժ օրինակներով մեղի ծաղրական յարափոփոխ կատարել կ'երեւայ :

Է . Այս նորայր յաջող կերպով կ'ապացուցանէ , թէ պէտքն ոչ լիովին , թէ կորեւն քանաքաղ չէ . բայց այսուս կ'ապացուցուի՝ որդիակի՝ թէ Ազաթանգեղ և Բիւզանդ թարգմանեալք են յետ յօրինման կենսագրութեանն Մաշտոցի . — այս տեսակետով շատ տկար են իրեն փաստերն . — և ի՞նչ ըսելու է Ազաթանգեղոսի Գրոց քննադատներուն կարծեաց . « Որչափ ալ

երեք մասին ալ մատենագրական ոճը նոյն երեւայ , ոսկայն անիրաւ չէ երկրորդ մասն եկամուտ սեպել , և երրորդն՝ յաւելուած , վերջնայս ալ մեծ հաւաստիք են կորեւնի հետ ունեցած անխիւ նմանութիւնք բանից և բարից » (Պատմ . Հին հայ . Գալս . էջ 201) : — Որչափ մեծ խտիր . Նորայր այդ նմանութիւններէն ինչ հետեւանք կը հանէ , իսկ այլք՝ ինչ : — Իսկ Մակարայեցիք և Եւթաղ երբ թարգմանեցան : — Դարձեալ , Ազաթանգեղի պատմութիւնը Նորայր թարգմանութիւն կ'ենթադրէ , իսկ այլք . որչափ կարծեաց տարաձայնութիւնք : Հմմտ . Zeitschrift f. d. morg. Gesellschaft XXXI. p. 34 ff. որը կուսի միտի կարծիքն կը պարզուի : — Պատմ . Հին Դարարքեան . Վեներիկ . էջ 181 : — Ազարանգ . և՛ իսր Բագմ . գաղտնիքն . Վեներիկ , Հ . Բ . Սարգիսեան : Հայկական Աշխատասիրութիւնք հայագէտ Պ . Ֆէթիթերի — 2 . Գուկ . Տաշեան . Վեներ . 1895 . էջ 81 :

2 . Այս փաստն եւս յիշատի քանադար , բայց չիազգօր ալ է . միթէ յաճախ չի՞ հանգիստի որ տարբեր կարծեաց գրեթէ արձագանք , մեկնուին . պարզուին իրարու դրուածներով :

գրննութիւն թարգմանութեանցն Մակարայեցոց և Եւթագի . . . , նոյնպէս կը մնայ այլում ժամանակի , խօսել զազգեցութենէ ալլ մատենադրաց Սսկեպարու ի գրութիւնս կորեան , և զայն կարի մեծ ազգեցութենէն զոր ունեցած է ինքն կորիւն՝ համօրէն հայ գրականութեան վերայ , սկսեալ ի նախաճառեալ թարգմանութենէ Սսկերեանի Մեկնութեանցն Պաղտոսի՝ ։ »

Այսպիսի է Յառաջաբանին բովանդակութիւնը — Ասկէ ետքը գիրքս կը բաժնուի չորս գլուխներու , և ապա Տեղեկութիւնք և Լուսաբանութիւնք վերնագրով բնաւեւհինգ թուով գիտողութիւններ մէջ կը բերէ : — Այս չորս գլուխներուն և տեղեկութեանց և լուսաբանութեանց վրայ ալ ակնարկ մը ձգենք :

Ա. Փոյոյս . — Կորեան վարուց վրայ համառօտ տեսութեամբ մը կը սկսի , ապա կ'անցնի անոր գրական գործերուն , յորս Ապաշխարողարձակից կարգին թարգմանութիւնը , աշկեցութեամբ Արձանայ , Կորեան կ'ընծայէ , բայտ (Սրհնաքիւնաքեր Յոցակին (Մոգր . Հայկ . բրգմ . 246) : Ապա Մուշտոյք վարքը կը քննէ պատմաբանական և լեզուաբանական հայեցմամբք (7—13) , և հոս Եզնրկայ հետ կը համեմատէ Կորեան լեզուն :

Բ. Փոյոյս . — Կը քննէ Առաջին աշակերտաց հայկաբանութիւնը — և զայն չորս դասերու կը բաժնէ , իւրաքանչիւրին ոճը նկուրագրելով : Այս չորս դասերու բաժանման մէջ կան տարաձայն կարծիքներ ուրիշներուն կարծիքներէ : Իսկ 19 էջին մէջ այսպէս կը գրէ . « Հաւանական թուի ինձ թէ և կոչիւն յաւանայն տեղիս իւր գրուածոց ուր չիք ինչ արտա՞ կը պատկերացընէ յատկս — պէս գոճն Մաշտոցի » : — Հմմտ . մեր վերագոյն բաժնը : (էջ 255) — Դորայրին այս երկու տողերն , թուի թէ՛ բաւական կը տկարացնեն իւր ապացուցանելի առաջար-

կութիւնը : — (էջ 33) Արդեօք Գ գիրք Մաշտոցեցոց հաւասար ոճ ունի՞ առաջին երկու գրոց հետ — մեղի համար այն Գ , առաջիններուն ոչ լեզուական և ոչ պատմական մեկնութիւնը ունի : Դաշակի և դաշակարի խնդրէ :

Գ. Փոյոյս . — Կորեան վարք Մաշտոցի կը համեմատուի միւս բնագրիներուն հետ առանձին առանձին : — Այս համեմատութիւններն շատ խնամքով և մեծ աշխատութեամբ եղած են , բայց երբ նոյն ասացուածք և ոճը կը գտնուին Երկրորդ դասու աշակերտաց մէջ՝ Դորայր զանոնք մէջ կը բերէ , սակայն այդ իրողութեան գոհացուցիչ մեկնութիւն չի տար ամէն տեղ : — Այս գրութիւն և յաջորդին համեմատութեանց մասին իւրաքանչիւր ուշի ուշով ընթերցող , ինքն դատաստան պիտի ընէ (Հմմտ . էջ 59 , թիւ 36 , և այլ զանազան տեղեր) :

Դ. Փոյոյս . — Կը համեմատէ Կորեան վարդապետին չորս թարգմանութիւնները (ենթագրելով) թէ անոր ըլլան) իրարու հետ : — Այս համեմատութեանց համար մեր բնիքն նոյն է , յաւելլով միանգամայն որ Դորայր մէկ քանի բառերու իմաստին վրայ շատ իրաւացի անպարզարձութիւններ կ'ընէ և կը սրբաբրէ սխալ ըմբռնումները (էջ 137) և (էջ 182) : — Դիտել կու տանք (էջ 212 , ծանօթ . 2) հեղինակին բաւանները — համեմատելու է իրեն այս երկասիրութեան իւրաքանչիւր կէտին հետ : — Այս համեմատութիւնք մինչեւ 380 էջ կը շարունակուին նոյն ոճով և նոյն գիտողութիւններով ուր որ կարեւոր են :

Տեղեկութիւնք և Լուսաբանութիւնք . — Այս մասն կերպով մը պատմական և լեզուական , գրական յաւելում է իւր գրոց . — այդ յաւելումն ալ իւր անդադարձ խորհրդածութեամբք և քննութեամբ և սրբագրութեամբք մեծապէս գնահատելի է : —

1. Հետեւաբար՝ քանի որ այս ապացուցանելի կարեւոր և հական կէտերն ապացուցուած չեն հաւաստի փաստերով , Դորայրին այս ընթերցող և արամաբան երկն , պիտի շտապէ լին-

վին իւր նպատակին . — և առանց այն ըլլա տեսնելիք երկասիրութեանց , ներկայ երկն մէջս թերի պիտի համարուի :

